

सर्वोच्च अदालत संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री गोपाल पराजुली
माननीय न्यायाधीश श्री चोलेन्द्र शमशेर जबर

फैसला

०६९-८१-११५३

मुद्दा: लिखत दर्ता बदर

अन्दुललालको छोरा जिल्ला सुनसरी चादवेला गाउँ विकास समिति वडा नं.४
वस्ने दशनलाल चौधरी-----१

पुनरावेदक
वादी

विरुद्ध

दशरथको श्रीमती ऐ. वस्ने राधा देवी चौधरी-----१
अन्दुललालको छोरा ऐ. वस्ने लाटो भन्ने छेरुलाल चौधरी-----१
छेरुलालको श्रीमती ऐ. वस्ने रुन्ची भन्ने रुना देवी थरुनी-----१
जगत नारायणको छोरा ऐ. वडा नं. ६ वस्ने गोरेलाल खवास-----१
भिम प्रसादको छोरा ऐ. इनरुवा न.पा.वडा नं.२ वस्ने ध्रुव कुमार भण्डारी--१
ऐ. मधेली गा.वि.स. वडा नं. ५ वस्ने सजनलाल दास-----१

विपक्षी
प्रतिवादी

शुरु फैसला गर्ने:सुनसरी जिल्ला अदालत

माननीय जिल्ला न्यायाधीश श्री लक्ष्मीकृष्ण श्रेष्ठ

पुनरावेदन तहमा फैसला गर्ने:पुनरावेदन अदालत विराटनगर

माननीय न्यायाधीश श्री कुमार चुडाल

माननीय न्यायाधीश श्री रेवन्त बहादुर कुँवर

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ९(१) अनुसार यस अदालतमा दायर हुन आई निर्णयार्थ पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र ठहर यसप्रकार छः

यसमा प्रतिवादी मध्येका छेरुलाल चौधरीले म वादीका नाउँमा यसै अदालतमा दे.नं. १४६२ को अंशदर्ता मुद्दा दायर गरी २०५९।८।२९ मा फिराद परेको अधिल्लो दिनलाई मानो छुट्टिएको मिति कायम गरी तायदाती फाँटवारी माग भै वादी छेरुलाल चौधरीले म फिरादी दशनलालबाट अंश पाउने ठहरी २०५९।१२।२४ मा फैसला भै पुनरावेदन अन्तिम भै सकेको अवस्थामा र सो अंशमुद्दामा तायदाती फाटवारीमा नदेखाई दबाएको विपक्षी छेरुलाल नाउँ दर्ता रहेको जिल्ला सुनसरी चादवेला गा.वि.स. वडा नं. ४(ख) कि.नं. ५२७ को ०-१०-० र ऐ.ऐ. वडा नं. ५(ख) कि.नं. ६६३ को ०-६-१५ को जग्गा सो अंशमुद्दा दर्ता गरेपछि प्रतिवादी ध्रुव कुमार भण्डारीलाई राजीनामा पारित गरी दिई त्यसपश्चात प्रतिवादी ध्रुवकुमारले प्रतिवादी सजनलाललाई, सजनलालले प्रतिवादी रुनादेवी र राधा देवीलाई, प्रतिवादी रुना देवीले प्रतिवादी गोरेलाललाई र प्रतिवादी गोरेलालले राधादेवीलाई बेचेको जग्गा मेरो एकलौटी हकभोग हुने दपोट जग्गा हुँदा दपोट तर्फ छुट्टै नालेश गरेको छु, उक्त दपोट गरीएको कि.नं. ५२७ र बेचिएको कि.नं. ६६३ को मैले एकलौटी पाउने जग्गा भएको हुँदा सबै जग्गाको लिखत दर्ता समेत बदर गरी मेरा नाउँमा दर्ता कायम गराई पाउँ भन्ने समेत बेहोराको मिति २०६६।३।११ को वादीको फिराद दावी ।

यसमा वादी र प्रतिवादी छेरुलाल बीचमा अंशमुद्दा चले नचलेको र तायदाती माग भए नभएको सम्बन्धमा मलाई थाहा जानकारी छैन उनीहरूनै जानुन । तर साविक निजका नाउँमा दर्ता रहेको कि.नं. ६६३ को ०-६-१५ जग्गा विपक्षीको अंश हक लाग्ने जग्गा होइन, र दपोट गरीबिक्री गरेको समेत होइन । विपक्षीको अंश हकलाग्ने जग्गा भए छेरुलालले ध्रुव कुमारलाई मिति २०५९।२।२२ मा राजीनामा पारित गरी दिएको अवस्थामै ऐनका म्याद भित्रमा दावी नगरेको हुँदा आधारहिन फिराद दावी अ.वं. १८० नं. बमोजिम खारेज गरी पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको मिति २०६६।५।२४ को प्रतिवादी सजनलाल दासको प्रतिउत्तर पत्र ।

यसमा वादीले दाबी गरेको जग्गा विपक्षीको अंश हक लाग्ने जग्गा होइन, सो दाबीमा उल्लेखित कि.नं. ६६३ को जग्गा प्रतिवादीको स्वआर्जनको जग्गा भै अंशमुद्दाको तायदाती फाटवारीमा नपरेको र सगोलमा हुँदा नै पहिला नै विक्री गरेको जग्गा हुँदा दाबी नगरेका र अहिले ६ वर्ष पछि आएर अंश दपोट गरी जग्गा विक्री गर्‍यो भन्ने फिराद दाबी झुठ्ठा बनावटी हुन । यसमा प्रतिवादीले अंश दपोट नगरेको हुँदा मुलुकी ऐन अ.व. २७ नं. प्रतिकुल भै सो कानूनी व्यवस्थाको परिभाषा भित्र नपर्ने प्रतिवादीमध्येको छेरुलाल चौधरीको स्वआर्जनको हुँदा अंश दपोट विक्री गरेको दाबी झुठ्ठा हुँदा फिराद खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०६६।५।३० को प्रतिवादी राधादेवी, रुनादेवी, गोरेलालको संयुक्त प्रतिउत्तर पत्र ।

यसमा म प्रतिवादी ध्रुव कुमारले चलन चल्तीको मूल्य तिरी खरिद गरेको र विपक्षीले तायदातीमा देखाए नदेखाएको अंश पाउने नपाउने के हो मलाई थाहा भएन । मेरो उपरको दाबी झुठ्ठा हो भन्नेसमेत व्यहोराको मिति २०६६।६।१८ को प्रतिवादी ध्रुवकुमार भण्डारीको प्रतिउत्तर पत्र ।

अदालतको आदेशानुसार वादीका साक्षी चन्नुलाल चौधरी र प्रतिवादीका साक्षी देवनारायण चौधरीले मिति २०६६।९।१६ मा गरेको बकपत्र ।

वादीको हक मेटाउने उद्देश्यले सगोलका अंशियार यि वादीको मंजुरी समेत नलिइ जालसाजपूर्ण तरिकाले प्रतिवादी छेरुलालले प्रतिवादी ध्रुवकुमार भण्डारीलाई र निजले अन्य प्रतिवादीहरूलाई तहतह विक्री गरेको देखिन आएकोले मिति २०५९।२।२२ को लिखतमा उल्लेख भएको जग्गा मध्ये आधा जग्गा सम्म वादीको अंश हक लाग्ने देखिदा सो लिखत र त्यसपछि भएका सम्पूर्ण लिखत बदर भै वादीको आधा भाग बादीको नाउँमा दर्ता कायम हुने ठहर्छ भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०६७।९।२८ को शुरूको फैसला ।

म वादी पुनरावेदकको दाबी बमोजिम उक्त जिल्ला सुनसरी चादवेला गा.वि.स. वडा नं. ८ (क) कि.नं. ६६३ को सम्पूर्ण ०-६-१५ जग्गा अंश दपोट गरेको आधारवाट सम्पूर्ण जग्गा अंश दपोट ठहर्‍याई वादी दावी बमोजिम सम्पूर्ण जग्गाको लिखत दर्ता बदर गरी पाउँ

भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०६८।२।५ गतेको पुनरावेदक वादी दशनलाल चौधरीको पुनरावेदन पत्र ।

जिल्ला सुनसरी चादवेला गा.वि.स. वडा नं. ८(क) कि.नं. ६६३ को ०-६-१५ जग्गा विपक्षी वादी दशनलाल चौधरीकै सहमतिले म पुनरावेदक प्रतिवादी छेरुलाल चौधरीले बिक्री गरेकोले मिति २०५९।२।२२ गते पछि विपक्षी वादीले लिखत दर्ता बदर तर्फ ऐनको म्याद भित्र मुद्दा दायर नगरेको र हाल सोही जग्गालाई अंश दपोट गन्यो भनि गरे भएको दावीमा के कसरी अंश दपोट गन्यो , भयो निज विपक्षीलाई सो कुराको जानकारी के कुन मितिमा कसरी भयो र के कुन हदम्याद लिइ फिराद गरेका हुन कहि कतै उल्लेख नभएकोमा सुनसरी जिल्ला अदालतले अनुमानको आधारमा बुझ्न पर्ने प्रमाण नबुझेको र बुझ्न नहुने प्रमाण बुझिएको कारणले निर्णयमा समेत असर पर्न गएको प्रष्ट देखिएकोले शुरूलेदावीको कि.नं. ६६३ को ०-६-१५ जग्गाको वादीको हकहिस्सा आधा भाग लिखत बदर भै वादीका नाउँमा दर्ता कायम हुने ठहर्‍याएको शुरू अदालतको फैसला बदर गरी पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको मिति २०६८।२।२७ गतेको पुनरावेदक प्रतिवादी राधादेवी, रुनादेवी, गोरेलालको संयुक्त पुनरावेदन पत्र ।

प्रस्तुत मुद्दा यसै मुद्दाका लगाउ फौ.पु.नं. ११७८ को जालसाज मुद्दा अन्तर प्रभावी हुँदा यसमा पनि दुवै पक्षका पुनवेदन पत्र मुलुकी ऐन अ.व. २०२ नं. प्रयोजनार्थ परस्परमा सुनाई पुनरावेदन नगर्ने प्रतिवादी ध्रुवकुमार भण्डारी र सजनलाल दासलाई समेत छलफलको लागि झिकाई नियमबमोजिम पेश गर्नु भन्ने व्यहोराको मिति २०६९।१२।१९ को पुनरावेदन अदालत विराटनगरबाट भएको आदेश ।

लेनदेन व्यवहारको ४० नं. को हदम्याद नघाई दायर भएको फिरादपत्र खारेज गर्नु पर्नेमा उक्त फिरादपत्रका आधारमा प्रतिवादी छेरुलालले प्रतिवादी ध्रुव कुमार भण्डारीलाई बिक्री गरेको मिति ०५९।२।२२ को लिखतमा उल्लेखित जग्गामध्ये आधा जग्गासम्म लिखत र त्यसपछि भएका सम्पूर्ण लिखत बदर भै आधा जग्गा भाग वादीको नाउँमा दर्ता कायम हुने ठहराएको फैसला मिलेको नदेखिँदा उल्टी भई हदम्यादको आधारमा

पुनरावेदकवादीको पुनरावेदन पत्र खारेज हुने ठहर्छ भन्नेसमेत व्यहोराको पुनरावेदन अदालत विराटनगरको मिति २०६९/१०/१० को फैसला ।

अंश मुद्दा पर्नुभन्दा अगाडी वा तायदाती लिने आदेश पूर्वबिचेको भए एउटा कुरा हो यो त तायदाती माग भैसकेपछि तायतादीमा नदेखाई दपोट गरेको जग्गा हो तायदातीमा देखाएको भए सो जग्गामा मेरो स्वतः आधा अंश लाग्ने हो । विपक्षी छेरुलालले नै अंश मुद्दा दायर गरी आदेश अनुसार तायदातीमा जग्गा नदेखाई दपोट गरी थापा नदिई बेचेको जग्गालाई सदर गर्दै जाने हो भने अंश दपोट र जालसाजको अर्थै रहँदैन ।

अंशवण्डाको २७ नं. बमोजिम तायदाती दिँदा जुन जग्गा नदेखाई तायदाती दिन्छ सो जग्गा दबाउनेले पाउँदैन नदबाउनेले पाउने प्रष्ट व्यवस्था गरेको छ । उक्त कि.नं. ६६३ को पुरै जग्गा विपक्षीले दपोट गरेको हुँदा उक्त अंशवण्डाको २७ नं. बमोजिम सो समेतको पुरै जग्गा दपोट ठहर्न्याई कानूनी र न्यायपूर्ण फैसला गरी पाउँ ।

यसमा शुरुले प्रतिवादीछेरुलालले तायदातीमा नदेखाई वादीकोसमेत अंश लाग्ने जग्गा जालसाजीपूर्ण तरिकाले प्रतिवादी ध्रुवकुमार भण्डारीलाई र निजले अन्य प्रतिवादीलाई तह तह बिक्री गरेको देखिएकोले मिति २०५९/२/२२ को लिखतमा उल्लेख भएको जग्गा मध्ये आधावादीको अंश लाग्ने हुँदा सो हदसम्म सो लिखत र त्यस पछि तह तह बिक्री हुदै गएका सम्पूर्ण लिखत बदर भै आधा भाग वादीको कायम हुने ठहर्न्याएकोमा पुनरावेदन अदालत विराटनगरले मुलुकी ऐन लेनदेनको व्यवहारको ४० नं. हदम्याद नघाई फिराद दायर भएको भन्ने आधारमा वादी दाबी खारेज हुने ठहर्न्याई भएको फैसला उपर प्रस्तुत पुनरावेदन पर्न आएको देखियो ।

निर्णय तर्फ विचार गर्दा प्रत्यर्थी प्रतिवादी छेरुलाल चौधरीले जिल्ला सुनसरी चाँदबेला गाउँ विकास समिति वडा नं. ५ (ख) कि.नं. ६६३ र कि.नं. ५२७ को जग्गा यीनै प्रत्यर्थी प्रतिवादी वादी भै दायर गरेको अंश मुद्दामा तायदातीमा नदेखाई जालसाजी गरी प्रत्यर्थी प्रतिवादी ध्रुवकुमार भण्डारीलाई बिक्री गरिदिएको र निज ध्रुवकुमार भण्डारीले अरु प्रतिवादीलाई बिक्री गरी तहतह हुँदै बिक्री हुदै गएकोले सो लिखत बदर गरी पाउँ भन्ने मुख्य

वादी दाबी देखिन्छ । दाबीको कि.नं. ५२७ र ६६३ का जग्गाहरू मध्ये कि.नं. ५२७ को जग्गा प्रत्यर्थी प्रतिवादी छेरुलाल कै नाउँमा दर्ता कायम देखिई निजले यी पुनरावेदक वादी उपर दिएको अंश मुद्दामा मागिएको तायदातीमा नदेखाएकोले सो कि.नं. ५२७ को जग्गा पुरै अंश दपोट ठहर यी पुनरावेदक वादीका नाउँमा एकलौटी दर्ता हुने ठहरी भएको शुरु फैसला सदर ठहर्‍याई भएको पुनरावेदन अदालत विराटनगरको फैसला सदर ठहरी लगाउको ०६९- CI-११५३ को मुद्दामा आजै यसै इजलासबाट फैसला भएकोले त्यस तर्फ बोलिरहनु परेन ।

प्रतिवादी छेरुलालले विक्री गरेको दाबीको कि.नं. ६६३ को जग्गा प्रतिवादी छेरुलाले प्रतिवादी ध्रुवकुमारलाई र प्रतिवादी ध्रुवकुमारले प्रतिवादी सज्जनलाललाई र सज्जनलालले कित्ता काट गरी प्रत्यर्थी प्रतिवादी राधादेवी र रुनादेवीलाई, प्रत्यर्थी प्रतिवादी रुनादेवीले प्रत्यर्थी प्रतिवादी गोरेलाललाई र गोरेलालले प्रत्यर्थी प्रतिवादी राधादेवीलाई तह तह विक्री गरेको देखिन्छ । यसरी तह तह विक्री हुँदै गएको जग्गा २०६६/२/२७ र २०६६/३/११ मा नक्कल सारी थाहा पाएको भनि लिखत दर्ता बदर गरी पाउँ भनी यी पुनरावेदक वादीले मुलुकी ऐन अदालती बन्दोबस्तको ३६ नं. को आधारमा फिराद दायर गरेको देखिन्छ । शुरु अदालतले वादीकोसमेत अंश लाग्ने भनी वादीको अंश लाग्ने आधा सम्म उक्त जग्गाकोमिति २०५९/२/२२ विक्री लिखत बदर गरी आधा जग्गा वादीको नममा दर्ताहुने ठहर्‍याई फैसला गरेको पाइयो पुनरावेदन अदालतबाट हदम्याद नघाई दायर हुन आएको भन्ने आधारमा फिराद खारेज गरेको देखिन्छ । प्रस्तुत विवादमा हदम्याद सम्बन्धी कानूनी व्यवस्था के रहेछ भनी हेर्दा लेनदेन व्यवहारको ४० नं. ले यस्तो व्यवहार गरेको सदर हुँदैन भनेको, नालेस सुनिने छैन भनेको, नाबालकको धन बिगार्नलाई बेइमानी गरेको, ब्याजको ब्याज खाएको, ब्याजमा दशौँद देखि बढ्ता लिएको लख बन्धक लिँदा बढ्ता लिएको बढ्ता करार लेखाएको यति कुरामा हदम्याद लाग्दैन र हदम्याद लाग्दैन भनेको कुरामा बाहेक अरु कुरामा दुई वर्षभित्र नालेस नदिए लाग्न सक्दैन भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको देखिन्छ । उल्लेखित विक्री व्यवहारलाई हदम्याद नलेखिएको भन्ने अर्थ गरी अदालति बन्दोबस्तको ३६ नं. को आधारमा प्रस्तुत फिराद पर्न आएको देखिन्छ । लेनदेन व्यवहारको

१० नं. मा अंश नभएको अंशियारले संगोलको अचल सम्पत्ति बेचबिखन गर्दा वा कुनै किसिमले हक छाडी दिँदा ऐनले आफूखुशी गर्न पाउने अरुको मन्जुरी लिन नपर्ने बाहेक अरुमा एका संगोलको अंशियार साक्षी बसेको वा निजहरुको मन्जुरीको लिखत भएमा मात्र पक्का ठहर्छ । साक्षी पनि नबसेको र मन्जुरीको लिखत पनि नभए मन्जुर नहुनेले एक वर्ष सम्ममा थाहा पाएको मितिले पैतीस दिन भित्र उजुर गन्यो र निजको मन्जुरी ठहरिएन भने निजको हक जति फिर्ता गराइ दिनु पर्छ भन्ने कानूनी व्यवस्था देखिन्छ । प्रस्तुत मुद्दामा यी वादी उपर प्रतिवादीले अंश मुद्दा दायर गरेपछी दाबीको जग्गा बिक्री गरेकोले त्यस्तो लिखत बदर हुनु पर्छ भन्ने दाबी लिएको देखिन्छ । दाबीको जग्गा मिति २०५९/२/२२ मा बिक्री भएकोमा २०६६।३।११ मात्र प्रस्तुत फिराद पर्न आएको देखिन्छ । लेनदेन व्यवहारको १० नं. को उक्त कानूनी व्यवस्था अनुसार त्यस्तो लिखत बदर गराई पाउन १ वर्ष ३५ दिन भित्र मुद्दा दायर गरी सक्नु पर्ने देखिन्छ भने लेनदेन व्यवहारको ४० नं. अनुसार यस्तो व्यवहार गरेको सदर हुँदैन भन्ने अर्थ गरी २ वर्षको अवधि नघाई जहिलेसुकै मुद्दा दायर गर्न सक्ने देखिँदैन । आफ्नो समेत हक लाग्ने जग्गा संगोलका हकवालाले बिक्री गरेकोमा तहतह बिक्री भैसकेपछि नालेस गर्ने उल्लेखित हदम्याद नाघेपछि मात्र नक्कल सारी थाहा पाएको भन्ने आधारमा जहिलेसुकै उल्लेखित जग्गाहरुको लिखत बदर गराई माग्न पाउने हक यी वादीलाई कानूनले सुरक्षित गरेको देखिन आउँदैन । लेनदेन व्यवहारको ४० नं अनुसार अन्यत्र हदम्याद लेखिएको वा हदम्याद लाग्दैन भनेको कुरामा मात्र प्रस्तुत २ वर्षको हदम्याद लाग्न सक्ने हो भने अदालती बन्दोबस्तको ३६ नं. अनुसार हदम्याद नलेखिएको कुरामा मात्र जहिलेसुकै नालिस दिन सकिने हो जुनसुकै अवस्थामा पनि जहिलेसुकै नालिस दिन पाउने छुट ३६ नं. को उक्त कानूनी व्यवस्थाले गरेको हैन । तर प्रस्तुत विवादमा लेनदेन व्यवहारको महलमा प्रष्ट हदम्यादको व्यवस्था गरिरहेकोमा हदम्याद नघाई अदालती बन्दोबस्तको ३६ नं. बमोजिम भनी हदम्याद नघाई नालिस दिन पाउने देखिँदैन । अतः आफ्नो हक पुग्ने कुरामा म्यादभित्र नालेस गरी कायम गराउन सक्नु पर्नेमा सो नगरी म्याद नघाई फिराद पर्न आएको देखिई शुरु फैसला उल्टी गरी फिराद दाबी नै खारेज हुने ठहर्‍याई भएको पुनरावेदन अदालत

विराटनगरको मिति २०६९/६/१० को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । वादी पुनरावेदकको पुनरावेद जिकिर पुग्न सक्दैन । प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत: उमानाथ गौतम

कम्प्युटर टाइप गर्ने: विष्णुदेवी श्रेष्ठ

इति सम्बत २०७१ साल फागुन २० गते रोज ४ शुभम्-----